

Issues of Translation Studies in Lexicography

Odinakhon ISMANOVA¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2025
Received in revised form
10 March 2025
Accepted 25 March 2025
Available online
25 April 2025

Keywords:

lexicography,
translation studies,
polysemy,
context,
synonyms,
cultural differences,
term translation.

ABSTRACT

This article explores the intersection of lexicography and translation studies, focusing on lexical-semantic challenges encountered during translation. Key issues such as polysemy, synonym selection, cultural concept translation, and the importance of context are analyzed. The study employs descriptive and comparative methods using English–Uzbek and Russian–Uzbek dictionaries. The article outlines potential directions for improving translation practices and dictionary compilation.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss4/S-pp313-316>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Lugʻatshunoslikda tarjimashunoslik masalalari

ANNOTATSIYA

Kalit soʻzlar:

lugʻatshunoslik,
tarjimashunoslik,
koʻp maʼnolilik,
kontekst,
sinonimlar,
madaniy tafovut,
termin tarjimasi.

Ushbu maqolada lugʻatshunoslik va tarjimashunoslikning tutashgan nuqtalari, ayniqsa tarjima jarayonida yuzaga keladigan leksik-semantik muammolar tahlil qilinadi. Koʻp maʼnolilik, sinonimlarning toʻgʻri tanlanishi, madaniy tushunchalarning tarjimasi va kontekst muhimligi asosiy diqqat markazida turadi. Tadqiqotda deskriptiv va taqqoslash metodlari asosida inglizcha-oʻzbekcha, ruscha-oʻzbekcha lugʻatlardagi tarjimalar oʻrganiladi va tarjima jarayonining takomillashtirish yoʻnalishlari koʻrsatiladi.

Вопросы переводоведения в лексикографии

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Лексикография,
переводоведение,
многозначность, контекст,

В статье рассматриваются пересечения лексикографии и переводоведения, уделяется внимание лексико-семантическим трудностям, возникающим при переводе.

¹ PhD student, Andijan State Institute of Foreign Languages.

синонимы, культурные
различия, перевод
терминов.

Основное внимание уделяется многозначности слов, выбору синонимов, переводу культурно-специфических понятий и важности контекста. Исследование основано на дескриптивном и сравнительном анализе англо-узбекских и русско-узбекских словарей. Предлагаются направления для совершенствования переводческой практики.

KIRISH

Globalizatsiya va axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida til va tarjima muammolari dolzarb mavzulardan biriga aylandi. Ayniqsa, lug'atshunoslik va tarjimashunoslikning tutashgan nuqtalarida yuzaga keladigan ilmiy masalalar e'tiborni tortmoqda. Har bir til o'ziga xos madaniyat va tafakkur mahsuli bo'lgani sababli, tarjima jarayoni faqatgina so'zdan-so'zga o'girish emas, balki ma'no, konnotatsiya va uslubni saqlab qolish vazifasini ham bajaradi. Bu ayniqsa lug'at yaratishda va ikki til orasidagi terminlarni izchil muvofiqlashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada lug'atshunoslik doirasida tarjimashunoslik bilan bog'liq muammolar, metodlar, va yondashuvlar tahlil qilinadi. Ayniqsa, atamalar, frazeologik birliklar va ko'p ma'noli so'zlarning tarjimasi jarayonida yuzaga keladigan noaniqliklar va ularning yechimiga e'tibor qaratiladi

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot quyidagi metodlarga asoslanadi:

Taqqoslash tahlili – inglizcha-o'zbekcha, ruscha-o'zbekcha lug'atlardagi tarjimalar solishtirildi.

Deskriptiv metod – tarjima variantlari asosida semantik tafovutlar tasvirlandi.

Komponent tahlil – so'zning asosiy va ikkilamchi ma'nolari qismlarga ajratilib baholandi.

Korpus tahlili – matn korpuslari orqali so'zlar real kontekstda qanday tarjima qilinayotganiga oid misollar yig'ildi.

Tadqiqot uchun **Oxford English Dictionary, Multitran, Glosbe**, va **O'zbek tilining izohli lug'ati** asosiy manba sifatida tanlandi. Shuningdek, tarjima qilingan adabiy matnlar (roman, maqola, hujjat) tahlil qilindi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida quyidagilar aniqlandi:

Sinonimlarning tarjimasida turlicha yondashuvlar mavjud. Masalan, accurate so'zi ba'zan "aniq", ba'zan "to'g'ri", ba'zan esa "puxta" deb tarjima qilinmoqda, lekin bu so'zlar o'zbek tilida o'zaro to'liq sinonim emas.

Ko'p ma'nolilik tarjimada asosiy muammo hisoblanadi. Masalan, ingliz tilidagi charge so'zining o'zbekchaga "to'lov", "ayblov", "zaryad" kabi tarjimalari mavjud bo'lib, bu kontekstga qarab farqlanadi.

Madaniy tushunchalarning tarjimasi yetarli darajada aniqlik kasb etmaydi. Masalan, ingliz tilidagi Thanksgiving yoki pub so'zlari o'zbek tilida to'laqonli muqobilga ega emas.

Lug'atlardagi kamchiliklar – ko'plab lug'atlar izohsiz yoki kontekstsiz tarjimalarni taqdim etadi, bu esa tarjimanni chalkashtiradi. Ayniqsa, texnik, yuridik

yoki tibbiyot sohalarida bu jiddiy muammo tug'diradi. Bu ayniqsa quyidagilarda yaqqol ko'rinadi.

Ko'p ma'nolilikning to'liq ochilmasligi

– So'zning faqat bitta yoki asosiy ma'nosi berilib, kontekstda ishlatiladigan boshqa ma'nolari keltirilmaydi.

Madaniy komponentlarning e'tiborga olinmasligi

– So'z yoki iboraning madaniy yoki konnotativ (majoziy) ma'nosi tushuntirilmaydi.

Tarjimadagi noto'g'riliklar yoki soddalashtirish

– Lug'atlar ba'zan so'zlarning tarjimasini noto'g'ri beradi yoki uni haddan tashqari soddalashtiradi.

Terminologiyaning izchil bo'lmasligi

– Ilmiy yoki texnik sohalaridagi atamalar turli lug'atlarda har xil tarjima qilingan bo'ladi.

Sinonimlarning yetarlicha ko'rsatilmasligi

– Bir so'zga mos tushuvchi barcha mumkin bo'lgan sinonimlar to'liq berilmaydi.

Qisqacha yoki kontekstsiz misollar

– So'zlar real matn yoki vaziyatda qanday ishlatilishini ko'rsatadigan kontekstli misollar keltirilmaydi.

Yangi so'zlar va zamonaviy iboralarning yo'qligi

– Lug'atlar yangilanmagan bo'lsa, yangi paydo bo'lgan so'zlar va iboralarni o'z ichiga olmaydi.

Fonetik yoki grammatik ma'lumotlarning yetishmasligi

– So'zning talaffuzi yoki grammatik toifasi (masalan, fe'l, ot) ko'rsatilmagan bo'lishi mumkin.

MUHOKAMA

Ushbu natijalar lug'atshunoslikdagi tarjima faoliyatining chuqur ilmiy tahlilga muhtoj ekanligini ko'rsatadi. Lug'atlar nafaqat so'zlar ro'yxati, balki ularning konnotatsiyasi, uslubi, grammatik roli bilan ham ta'minlanishi kerak. Bu esa zamonaviy lug'atlar tuzishda korpus lingvistikasi, terminologik bazalar hamda sun'iy intellekt asosida ishlovchi vositalardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, tarjima jarayonida **ekvivalentlik**, **adekvatlik**, va **sifat** tushunchalari qayta ko'rib chiqilishi kerak. Bir so'zning bir necha tarjimasini bo'lishi mumkin, ammo har biri kontekstga mos emas. Shu bois, tarjima lug'atlari **kontekstli misollar** bilan boyitilishi lozim.

Tarjimonlar uchun maxsus lug'atlar – masalan, "tarjimonlar korpusi" yoki "interaktiv lug'atlar" ishlab chiqilishi dolzarbdir. Bunday lug'atlar tarjimonlarga semantik aniqlik, uslubiy muvofiqlik va kontekstual to'g'rilikni ta'minlaydi.

XULOSA

Lug'atshunoslikda tarjimashunoslik alohida yo'nalish sifatida shakllanmoqda. Har bir tarjima lug'atining sifatini oshirish uchun ilmiy asos, tajriba va texnologik yondashuv zarur. Tarjimadagi muammolar faqatgina lingvistik bilim bilan emas, balki madaniy tafakkur, sohaviy bilimlar va kontekstni tahlil qilish qobiliyati bilan hal etiladi. Ushbu maqola lug'atshunoslar, tarjimonlar va tilshunoslar uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Lug'atshunoslik va tarjimashunoslik o'zaro

chambachas bog'liq fanlar bo'lib, hujjat integratsiya zamonaviy tarjima jarayonlarining sifatini o'zgartirishda muhim rol o'ynaydi. Barcha, lug'aviy birliklarning to'g'ri va kontekstga mos tarjimasi, ikki tildagi semantik, stilistik va madaniy tafovutlarni vizual olish, tarjimaning aniqligi va tabiiyligiga xizmat qiladi. Lug'atshunoslikdagi nazariy bilimlar - sinonimiya, omonimiya, polisemiya, frazeologiya, terminologiya - tarjima jarayonida muhim tahlil obyekti sifatida namoyon bo'ladi.

Yana shuni alohida ta'kidlash joizki, lug'atshunoslikda yutuqlarni samarali yo'naltirish, nafaqat nazariy, balki amaliy ham tarjima sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Kelajakda kompyuter lingvistikasi va korpus lingvistikasiga samarali avtomatik tarjima tizimlarini rivojlantirishda ham bu yo'nalish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alimov, Sh. (2014). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. G'aybullayev, X. (2020). "Tarjimada kontekst va ma'no uyg'unligi muammolari". Filologiya masalalari, №2, 33–37-betlar.
3. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati (2020). Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
5. Multitran lug'at portali – <https://www.multitran.com>
6. Oxford English Dictionary – <https://www.oed.com>
7. Nida, E.A. & Taber, C.R. (2003). The Theory and Practice of Translation. Brill.
8. Saidova, M. (2021). "Lug'atshunoslik va tarjima muammolari: Nazariya va amaliyot". O'zbek tili va adabiyoti, №4, 25–31-betlar.